

ƏDƏBİ TƏHLİL

VASİF QURBANZADƏ MƏN SƏNƏM, QARABAĞ

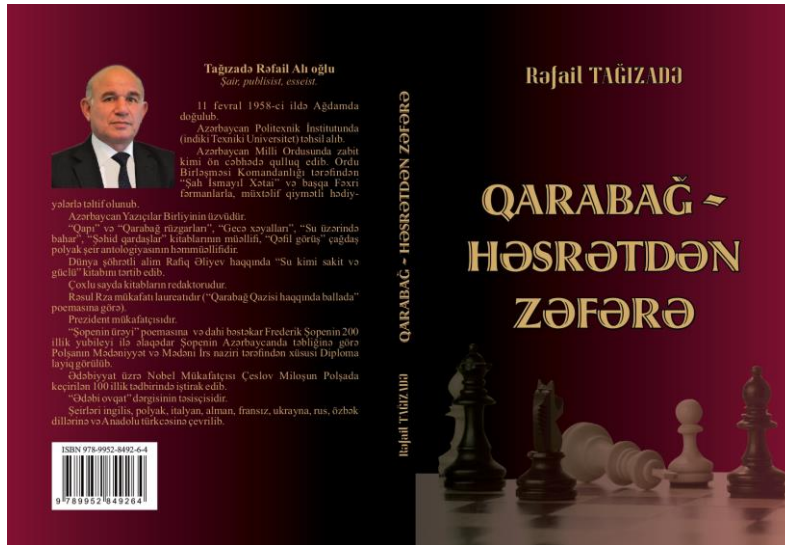
Azərbaycan Yazıçılar Birliyində bizim Rəfail Tağızadənin “QARABAĞ – Həsərdən Zəfər” kitabının təqdimat mərasimi oldu. Bilmirəm, Rəfail Tağızadəni siz necə tanıyırsınız, amma ən ürəyəyatan tərəfi odur ki, tanıyanların hamısı onun haqqında eyni fikri səsləndirir. Bu dəfə də hər şey təkrarlandı. Müəllifin kitabının işığına gələnləri Rəfail Tağızadə şəxsiyyətinin, bəlkə də, Aquendən gələn qan yaddaşına dayanan çalarların qığılımları arxasınca apardı. Çağdaş elmimizin ən böyük adamı professor Rafiq Əliyev də, çağdaş poeziyamızın zirvəsi xalq şairi Ramiz Rövşən də, çağdaş dramaturgiyamızın yenilməzi professor Əli Əmirli də mövzuya eyni qapıdan daxil oldu. O qapıdan ki, Rəfail Tağızadəni tanımayan oxucu müəllifin təqdimata sunulan əsəri haqqında yeni mənzərəylə üz-üzə qalmadı. Bəli, Rəfail Tağızadə yaxşı oğlandır, ədəbli insandır və s. Ramiz Rövşən kitabı “Qarabağnamə”lərə bənzətdi. Məncə, yox! Bu kitabda müəllif özünün və özükimilərin həyatına işıq tutur. Məncə, kitabın kilidi bu işıqdır. Birinci yazıda görə bildinsə, səni birnəfəsə sona çatdıracaq. Bu isə kitabın sonudur. O son ki, orada fəvqəladə bir başlanğıc var. Biz isə elə ilk misranın dəstəyindən tutub açaq bu kitabı. Sayğıdəyər oxucu, gələn Rəfail Tağızadənin “QARABAĞ – Həsərdən Zəfər” kitabındakı fikirlərlə bir hekayə başlayaq. Mən öz gördüyüm hekayəni yazıram, siz öz düşüncənizdəkini oxuyun. Axı biz hamımız eyni taleyi bölüşürük.

Sözə, “Ay bu yolu gedən yolçu” xitabıyla başladı və sual etdi: “Yolu, səmti bilirsənmi?..” Qərribə sualdır, deyilmi? Ağlaya-ağlaya çıxdığı evi gülə-gülə qayıdanda tapmayan nə qədər insan tanıyır ki bəşər övladı?.. Bəli, otuz il ərzində didim-didim didilmiş yurdlarımızın cığırlarını kol basıb, “evləri divarsız” qalıb. Amma o divarsız evdə bir dünya gözləyir. Otuz il yağlı əsarətində heydən düşmüş, dizinin, dirsəyinin təpəri, gözlərinin hərarəti itmiş bir dünya – Qarabağ! Rəfail Tağızadənin dünyası...

O, yazır. Dərdini, ağrılarını yazır. Birinci yazısında Qarabağa “dünyam” deyir, bir neçə cümlə sonra vətən... Amma orada ifadə etdiyi vətən şəkli təkrardır. Yəqin ki, sevgisini daha qaynar çalarlarla izhar etmək üçün qəlbinin dərinliklərindəki ən qutsal ifadəni işlətmək istəyir. Axı insanın qəlbi itirdiyi dəyərdən qopa bilmir. O yoxluqda var olmağa çalışır. Onun adı ilə ovunur, sönük də olsa təsəlli tapır. Lap şəhid anasının evinin ən gözəl guşəsinə qoyduğu şəkil kimi, şəhid övladının şəkli... Mən Qarabağı onun vətəni yox, elə dünyası kimi görürəm. Həsərdindən dodağı cadar-cadar olmuş, burnunun ucu göynəyən sevgili kimi...

Bu sevgili vəfaliydı. Onu heç kimə vermirdi. Sevə-sevə böyüdür, ucaldırdı. Hər evdən çıxanda arxasınca buludları su atar, hər gələndə çiçəklərinin qoxusu qaçardı qabağına. Ağacları qollarını açır, meyvələri əl yelləyirdi. Yollar onu ayrı-ayrı səmtlərə aparar, amma bütün yaradılmışlar əzələ dönən

kimi, onun yürüdüğü yollar da sevgiliyə qayıdardı. Uzaq məsafələrdən ürəyi atlanan, qatardan düşdü-yü hər səhərin aləqaranlığında nəbəsinin qarşıladığı baba ocağı sönəndə başladı həsrət. Sevgi yuvası Gözəl nənəylə qəbrə köçdü. Sevgili əsarətə düşdü.

Silahı götürüb palıd gövdəsini sipər, xınalı qayanı səngər etdi. Döyüşdü. Amma bir fayda olmadı. Qollarını arxadan bağlamışdılar. Göydə acı vermək üçün yağının işıq saçan güllələrini görməsin deyər ölməyə də razıydı. Neçə-neçə dostu, tay-tuşu canını bağışlamışdı. Qalmışdı qolu bağlanmış, yolu kəsilmiş o dağlarda, dərələrdə... O da qalmaq istəmişdi, amma... hər şey səndən və sənə iradəndən asılı olsaydı nə vardı ki?.. İndi o yanan güllələrin işığı gözünü deşdikcə yeganə bacardığı dayana bilməyib atəş açmaq olurdu. Hər daşı, hər ağacı, hər otu sənə doğma olan yurda doğru atəş açmaq başına güllə sıxmaq kimidir. Sevgilini vurmaq kimidir. Burada anasını itirmiş balanın qoxusunu duyub ona tərəf addım ata bilməməsinin iztirabına oxşar bir hissiyyat var. O, hər şey yandırır yaxan bu qovğada bir kölgə rahatlığı tapa bilmir. Deşik-deşik olmuş bir papaq kölgəsi var ki, orada da heç kim kölgələnmək istəmir. Hətta payızına payız gəlsə də yandırır Qarabağ. Meyvəsi budaqdan gecələr düşür ki, yağ yarmış olsun. Səsi eşidilər, atəş tutular... Qara buludlar saralıb tökülən yarpaqları isladır ki, külək əsəndə xışıltı qopmasın, səs çıxmasın. Bu halətə dağlar xəcalətindən kiçilib, dərələr çuxura düşmüş gözə dönüb. Hər yeri qəbiristan olub. Cismi bu yollarda yürüyən döyüşçülərin düzlərə səpələnmiş qolları, qıçları, götürə bilmədiyimiz şəhid nəslərinin qəbiristanlığıdır oralar. Üzüqoylu uzanmış günbəz yıxılmış başdaşlarını qucaqlayıb ağ deyir. Bu ağ üşüdür təbiəti, yağan qar yox, sazaq yox... Ölənələr o daşların yanında gor arzusıyla ölür. Ölənələr yaddaşımız da ölür. Biz ölümlərin gor dərini çəkən anlarda biri “o yerləri, evinizi görəndə hansı hissləri keçirəcəksən?” sualıyla onun qarşısını kəsir. “Hissimin varlığını da unutmuşam” - desə... Otuz il həbsxanada dəmir barmaqlıqlar arasından baxdığın bala misalıdır oralar. Sonunda qovuşmağa ümid ölməsə də, qarşılaşanda bir-birinə sevgi izhar etməyə təqəti qalmamış sevgilini düşünəndə gücü özünün-özünə atdığı ağır gülləsinə çatır. Bu güllənin qurşununu illər əvvəl qızmar yay günündə dəmir yük vaqonundan asılmış beşikdə yırğalanan məsum körpələrin gözlərindən almışdı. Səngər xətlərinin kəsdiyi yolun bu üzündə... O üzündən xəbəri yoxdur. Ora çatanda üzünü yana çevirir. Qeyri-iradi... Utanır. Topdağıtmaz evinin uçq divarından... Baba yurdunda həyatın ortasında qurumuş qoz ağacından... İsti çörək ətrini unutmuş təndirdən... Özünü xəzəllə basdıran susuz qalmış arxdan... yerə sərilən daşları mamır bağlamış ağ evlərdən... dərddən üzündəki qara xallar böyüyən lalələrdən... yerə düşüb parçalanan narın insan skletinın dişlərini xatırladan ağaran dənələrindən... Onu görəndə üzündə köhnə qızartıları görsənmək istəyən, dərisi qırıxan, barmaqları nazılən, Qarabağ “var!” - “yox!”dur düşüncəsinin ritmi ilə təzyiqi qalxıb-enən anasından... Utanırdı... Utanırdı... Utanırdı...

Axı onun Ağ adamla, ilk adamla bağlı olan kimliyi uralanıb. Axı o, tək evini itirməyib. Yeddi min il bundan əvvəl babasının özü ilə cənnətdən gətirdiyi buğdanın bərəkətini də itirib. Həə... Əsas dərddə budur. Uçanı tikmək, dağılanı yığmaq, düşəni qaldırmaq olur, itəni tapmaq *çətindir*, *itəni tapmaq* çətinidir. Minillərdir səsi yazılan təbiət kim bilir hansı yad səsləri yazır onun boğulan səsinin üstünə... Axı daha o relslər uzanmır sarı kövşənlərin arasıyla. Daha o qatar çatmır Ağdam stansiyasına.

Daha doğma yerin tanış adamları vəğzalda qatardan enib, maşınlara minib evlərinə tələsəndə, onu doğulduğu kəndin girişində mal-qoyunu hörüşə ötürənlər qarşılaşmır. Daha o adamlar yoxdur, o kənd yoxdur, o yollar, o biz... heç o səs-küylü vaqonlar da yoxdur. O səslər, zəngulələr çoxdan kəsilib. Hər yer nəfəsini içinə çəkib amansız bir sükuta boyun əyib. İndi onun evinin səmtini qızılgüllərin qurumuş ləçəkləri nişan verir, uçmuş, kol basmış evinin... Dağ adamının dağsız yaşamağı daxili məğlubiyyətdir. O bu məğlubiyyətin amansız tənələrindən təngə gəlib. O qədər yorulub, o qədər yıpranıb ki, xəyalların qanadında getdiyi yurd yerində də azır. Səmti tapa bilmir. Yoxsa... yoxsa, elə qatardan enən kimi Ağdamda Şuşa avtobusuna minərdi. Lap bilet də alardı. Birini də artıq alardı. Avtobus Xocalıdan keçəndə Ağdam-Şuşa avtobusunda mütləq Xocalıdan bir-iki nəfər olmalıdır. Birdən bilet almasa qınayarlar onu. Amma insanı etmədiklərinə görə qınamazlar, etdiklərinə görə qiymət verərlər. Axı o, itirə-itirə gəlib. Hər döyüş bir əzasını oğurlayıb, bir doğmasını alıb əllərindən. Amma elə yoxluqlar var ki, onun işığı varlığın işığından daha çoxdur. Şəhidin işığı boşluqları doldurur. Qazilərin dayaq verib gəzdikləri çəliklərin döydüyü pilləkənlərin səsi millətin hənirtisidir, ölməyən hənirtisi... Hərdən ayağın yoxluğu yaddan çıxır, addım atıb yıxılırlar. Deməli, hələ də yoxluğa daxildə bir inkar var. Eləsi var ki, saçlarında vətən yuxuları gizlənib. Və... Və... Və... 27 sentyabrda o yuxu gizlindən aşkara çıxır. Səksənərək ayılırıq. Sınnmış, sütləşmiş qollar silaha sarılmaq üçün qalxır. Enmiş başlar dikələrək düşməyə nifrət dolu alovlu baxışlar yollayır. Sanki hamımız yenidən doğuluruq. Sönmüş arzular güllə-güllə çiçəkləyir, mərmilə-mərmilə açılır. Azərbaycan fərqli dillərdə danışır, eyni düşüncələrin, bir amal uğrunda savaşıqların möhtəşəm birlik bükəti olur. Qələbə olur! Zəfər olur! Olur da, olur! Bu ali "ol" əmrindən yenidən doğulur ölənlər. Qələbə təkcə maddiyyat qazandırmır, canım-gözüm, həm də mənəvi uğur gətirir. Qürur verir. O da qürurlanır. Hətta indi qədim xarabalıqları xatırladan yurd yerlərindən keçdikcə dərin bir iztirab keçirsə də... Ürəyinin unutmadığı bu doğma havanı udduqca, yurd yerlərinin isti nəfəslə gözəlləşdiyini gördükcə, gülüşə yadırgamış üzünün qırışları açılır. Torpaq onunla danışır. Dərdləşir onunla. O, pıçıldayır. Özünün də eşitmədiyi həzinliklə nəsə deyir. İllərdir özündə saxladıqlarını bölüşür sevgili torpaqla. Məhz indi hiss edir ki, özünə qayıdır. Yenidən güclənir, böyüyür.

Və... qulaqlarını şirin, doğma bir səs döyür. Ona indi aydın olur ki, bu səs çoxdandı duyğularının kəndərindədir. Bu səs özünü xəzəllə basdırmış arxın kənarı ilə onu aparıb çıxarır düz Qaraman dağının döşünə. Zirvənin də ayrı bir təbiəti, ayrı bir halı var ha... Zirvə adamı özü kimi dikəldir. O, dikəlib sevincə bürünmüş kədərlə qəbiristanlığa dönmüş yurduna baxır.

Gözləri otuz il əvvəl burada qoyub getdiyi o igid oğlanları axtarır. Qəlbinin dərinliklərinə gömmülmüş səsi onları haraylayır. O vaxt onlar çıxmıdı buradan. Qaldılar... döyüşdülər... Dinsədikcə onların silahlarının səsinə eşidir. Xatirələrin üstünə çökmüş əl qalınlıqdakı tozu çırpır. Qurumuş dodaqlarıyla birtəhər yapışdırdığı cırılmış, doğranmış şəkillərdə güzgülü sınıq uşaqlığının xoşbəxt günləri ağladıqca qaynar göz yaşları axır köksünə. Damı uçurulmuş evlər papiros çəkən adam kimi küləyi içinə çəkib çərçivəsiz pəncərəsindən bayıra üfürür. Sınıq şüşəbəndli evlərin xatirələri içəri ilə çöl arasında yarı bölünür. Gələn qonaqları gəzdirib qürurlandığı şəhərin varlığının üstündən elə bil iyirmi səkkiz yox, iki min il keçib. Ağdam varlığın yoxluq səhnəsinə çevrilib. Nə xatirələri yaşadan evin divarı var söykənəsi, nə bir ağac var kölgəsinə sığınması... Torpağın əzabı ağır olur. İnsan torpaqsızlıq dərdi çəkir, torpaq da sahibsizlik... Qapısını bağlayıb, açarını bərk-bərk gizlədib saxladığı evin qapısı, həyətin darvazası, bilmirsən indi haradadır, hansı ölkədə, kimin evindədir. Dağıdılan evlər başdaşsız qəbrə oxşayır. O bu acı mənzərəyə nəzər saldıqca əlləri torpağa sarı uzanır. Sanki torpağı tutmaq istəyir. Bir daha buraxmamaq adına tutmaq istəyir, sarılmaq istəyir ona. Torpağa əyilir. Dünyadan köçən atasının, anasının qəbrinə səpmək üçün ovucладыğı torpaq, sanki hara getdiyini bilirmiş kimi gah ona, gah qopduğu yerə baxır. Qucaqlamaq istəyib tapmadığı adamların yerinə torpağı qucaqlayır. Bu zaman torpağın səsinə eşidir. Torpaq deyir ki, qələbə uçurulmuş daşları üst-üstə yığacaq, yox olmuş qapıları, pəncərələri tapıb yerinə qoyacaq. O, sovuşmuş həyətdən onun üstünə yüyürən toz basmış, rəngi solmuş xatirələri qucaqlayacağı günü düşündü. Təzədən açacağı qapıları gözləri önünə gətirib düşündü. Düşüncələri yavaş-yavaş çiçək açdı. Bəbəkləri bir damcı ərmağanı göndərdi o çiçəyin dibinə.

Və... bu ehtisama kövrəlib hönkürdü. İnsan itkilərə ağlayanda tam boşala bilmir, sevincin hönkürtüsü isə içində yığılıb qalan ağrıları silkəliyə tökür.

Qalxıb qollarını açdı. Sevincin qışqırığı səsi dərələrdə əks səda verdi:

Gəldim özümü tanımağa. Mən SƏNəm, QARABAĞ!

31.03.2024